

Nr 455

Av herr Hjalmarson m. fl., om försäljning av statens aktier i LKAB, m. m.

Det råder allmän enighet om att sparandet i vårt samhälle måste stimuleras för att vi utan penningvärdeförsämring skall kunna genomföra de många utbyggnadsprojekt på olika områden, som vi anser nödvändiga för ett fortsatt framåtskridande. Ur demokratisk synvinkel måste det ses som angeläget att detta sparande kan ske på frivillig väg. Var och en som kan och vill spara bör själv få välja den sparform som han finner lämplig och göra det med hänsyn till den ersättning som bäst motsvarar den uppoffring han anser sig göra genom att uppskjuta sin konsumtion.

Möjligheterna att få till stånd en ökning av det personliga frivilliga sparandet försvåras till stor del av den brist på förtroende för det framtida penningvärdet som alltmera tycks breda ut sig bland allmänheten. Ett tecken härpå är det mycket snabbt växande intresset för aktiesparande hos stora medborgarkategorier, som kunnat märkas under de senaste åren. Det torde väsentligen vara misstron mot penningvärdet som varit den drivande kraften bakom de starka kursstegringarna på aktiemarknaderna både i Sverige och i utlandet under de senaste två åren. Sett över en någorlunda lång period har aktiesparandet visat sig ge en i jämförelse med bank- och obligationssparandet god kompensation för penningvärdets fall. Detta är en erfarenhet som åskådliggjorts i ett flertal både svenska och utländska undersökningar.

Det finns utan tvivel anledning att i ansträngningarna att stimulera sparandet ta fasta på detta stigande intresse för aktiesparande. Utbredningen av detta sparande har emellertid redan nått dithän att vi för närvarande befinner oss i en situation, då det måste vara angeläget att tillföra aktiemarknaden nytt material för att täcka den stigande efterfrågan. Visserligen torde företagen inom näringslivet komma att efter hand utnyttja denna marknad för nyemissioner, trots att denna form av kapitalanskaffning genom olyckligt utformade beskattningsregler är mycket dyrbar. Därutöver behöver emellertid nytt material tillföras.

Under de två senaste decennierna har det statliga företagandet i Sverige kraftigt ökat i omfattning. Således uppgick antalet helstatliga företag år 1939 till 10 men har sedan dess ökat till 26. Härtill kommer en omfattande verksamhet inom ramen för de affärsdrivande verken samt ett antal halvstatliga företag. Expansionen av det statliga näringslivet har successivt skärpt konflikten mellan målsättningen för å ena sidan den politiska kontrollen och å andra sidan den ekonomiska förvaltningen. Ju större vikt man

lägger vid effektiviteten för den ekonomiska förvaltningen, desto svårare blir det att tillgodose den parlamentariska kontroll och andra konstitutionella önskemål, som måste framstå som legitima krav ifrån allmänheten. Själva omfattningen av statens affärsdrivande verksamhet synes vara ett av de väsentliga skälen till att den faktiska utvecklingen gått i riktning mot ett allt starkare framhävande av effektivitetssynpunkterna. Parallellt med detta har i vissa fall en reell ministerstyrelse, som inte kan anses förenlig med vårt statsskick, vuxit fram. Det starka framhävandet av effektivitetssynpunkterna har samtidigt gjort det svårare att motivera statens fortsatta affärsverksamhet. Konsekvensen av att de flesta av de statliga företagen är av sådan typ, att de bör drivas med den affärsmässiga effektiviteten som ledstjärna, måste anses vara, att svenska staten liksom på flera håll i utlandet helt eller delvis säljer ut sitt innehav av aktier till enskilda.

En utförsäljning av statens aktieinnehav har också en annan aspekt. Vår ekonomi baserar sig ju väsentligen på en marknadshushållning med fri företagsamhet. I denna företagsamhet är aktiebolaget den utan jämförelse viktigaste företagsformen. Aktiebolagen kräver för sin verksamhet riskkapital. Under det kommande decenniet med dess problem med anpassning till de nya marknaderna skärps säkerligen kravet på att få nya tillskott av riskkapital till företagen. Det måste betecknas som en förutsättning för att vårt land skall undgå att slås ut av dess konkurrenter och förvisas till att bli blott producent av råvaror och halvfabrikat. Detta kapitalförsörjningsproblem kan inte lösas om inte aktiesparandet ges tillfälle att nå spridning inom mycket breda befolkningsskikt. Genom en utförsäljning av statens aktier når vanan att köpa och äga aktier många människor, som hittills varit helt obekanta med aktier och frågor som har samband därmed.

En successiv avveckling av det statliga aktieinnehavet bör enligt vår mening inledas med en försäljning av de LKAB-aktier, som staten med utnyttjande av sin inlösningsrätt övertog från TGO. En emission av den storleksordning som det här är fråga om kan emellertid inte göras på en gång utan allvarlig risk för att marknaden överansträngs. Utbudet bör därför uppdelas i trancher, och marknadsens reaktion bör avvaktas före varje särskild tranch.

Erbjudandet till medborgarna att köpa aktier i LKAB bör utformas på sådant sätt, att största möjliga spridning erhålles. Att så bör ske ligger i linje med våra strävanden att främja den personliga bestämmanderätten och det personliga oberoendet — värden som vi betraktar såsom väsentliga för samlevnaden i ett demokratiskt samhälle. Frånsett denna överensstämmelse med en tanke, som vunnit genklang hos allt fler människor, blir det genom en dylik spridning av LKAB-aktierna möjligt att skapa ett verkligt nysparande. Med hänsyn till risken för en ny inflationistisk konjunktur måste här antydda effekt på sparandet synas som ett lika naturligt som nödvändigt led i den ekonomisk-politiska beredskapen.

I samband med utförsäljningen av nämnda aktieinnehav bör endast fy-

siska personer ifrågakomma. För att möjliggöra den antydda spridningen bör antalet aktier, som en och samma enskild person må teckna, begränsas till 200. Därest den först utbudna tranchen övertecknas bör teckningarna reduceras trappstegsvis. Detta torde lämpligen ske genom att tillgodose varje tecknares efterfrågan upp till ett antal av fem aktier, därefter följande fem etc. Härtill kommer att riksdagen bör fastställa en valordning så utformad, att eventuella försök att till ett färre antal personer koncentrera aktieinnehavet förlorar mening. Utformningen av en sådan valordning bör lämpligen kunna ske i överensstämmelse med vad som gäller för vissa folkförsäkringsföretag.

Vi föreslår, att aktierna skall försälas till en emissionskurs motsvarande 4,5 gånger pari, vilket betyder att bolagets reella aktiekapital beräknas till 2 250 miljoner kronor. Därvid har hänsyn tagits till de framräknade bruttovinsterna, till avskrivningsbehovet och till skattekostnaderna. Det förräntningskrav, som marknaden förväntar av placeringar i aktier av det slag det här gäller, torde kunna beräknas till 4 procent. Under denna förutsättning kan marknadsvärdet anges till ungefär 5 gånger pari. Då staten begagnade sin inlösningsrätt skedde det till ett kursvärde motsvarande cirka 3,5 gånger pari. Ovan föreslagna emissionskurs motiveras av att priset för den del av aktieinnehavet som återköpts av TGO motsvarade ungefär 4,5 gånger parivärdet på de övertagna aktierna. Formellt kan detta ske genom att det nominella värdet fastställles så att en emissionskurs beräknad till 4,5 gånger pari leder till ett försäljningspris på aktierna av omkring 100 kronor. Försäljningen av aktierna bör ske på bredaste möjliga bas. Enligt sedvanliga villkor bör för densamma engageras samtliga fondkommissionärer, sparbanker, jordbruksskassar och posten.

Den här föreslagna utförsäljningen av statens LKAB-aktier må blott betraktas som en första etapp i en härefter fortsatt avveckling av det statliga företagandet, vilket visat sig stå i dålig överensstämmelse med såväl gällande statsskick som vissa för en effektiv hushållning allmänt vedertagna principer. Denna successiva avveckling av det statliga aktieinnehavet är tänkt att ske allteftersom marknaden visar sig mäktig att dra till sig effektivt nysparande. Genom en dylik avveckling av de statliga affärsintressena blir det möjligt att bana väg för en verklig och personlig demokratisering av äganderätten.

Gentemot en avveckling av det statliga företagandet brukar den invändningen göras, att man därigenom avhänder staten betydelsefulla inkomstkällor. Man glömmar emellertid därvid ofta, att man samtidigt begränsar behovet av den statliga upplåning, som investeringar i det statliga företagandet förutsätter, och därmed också de utgifter, som sammanhänger med förräntningen av statsskulden. Vad som här anförts må särskilt beaktas med hänsyn till den aktuella situationen på kapital- och kreditmarknaden, vilken utmärks av växande svårigheter för staten att tillgodose sitt enorma upplåningsbehov. För budgetåret 1960/61 torde det snarare överstiga än understiga 2 000 milj. kr. I detta läge har staten hittills valt att i en ökad

utsträckning täcka sitt lånebehov med korta lån i bankerna. Eftersom staten sätter de lånade pengarna i omlopp, kommer de tillbaka till bankerna för att möjliggöra en fortsatt statlig upplåning etc. På detta sätt har en allmän överlikviditet skapats hos såväl banker och företag som enskilda. I detta prekära läge måste det anses som särskilt angeläget att inleda en utveckling i riktning mot successiv avveckling av det statliga aktieinnehavet. Ur samhällsekonomisk synpunkt är dylik placering av statliga lån inte förenad med de nackdelar av sådant slag som i nuvarande konjunkurläge måste betraktas som ofrånkomliga vid en upplåning på den korta marknaden. Tvärtom öppnas härigenom en möjlighet till att tillgodose betydande delar av det statliga upplåningsbehovet på ett sätt, som har en tydlig antiinflationistisk effekt genom att det stimulerar till förstärkt nysparande. Att i samband med den statliga upplåningen uppnå en sådan effekt måste anses som en ekonomisk-politisk målsättning med hög prioritetsordning i ett läge, då det snabbt kan komma att visa sig att god beredskap mot en till vårt land isolerad inflationistisk överkonjunktur är något för vår fortsatta välståndsutveckling helt avgörande.

Aberopande vad här anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

A. att Kungl. Maj:t måtte till försäljning utbjuda aktier i LKAB;

att vid denna försäljning tillses att aktieägandet blir så spritt som möjligt och att sådan valordning utformas, att koncentration av aktieinnehavet till ett fåtal förlorar mening; samt

att härvid även de i övrigt i motionen anförda synpunkterna beaktas; ävensom

B. att Kungl. Maj:t måtte undersöka möjligheterna att undan för undan avveckla det statliga ägarintresset och begränsa det statliga företagandet så långt detta är möjligt.

Stockholm den 27 januari 1960

Jarl Hjalmarson

Martin Skoglund

Tage Magnusson

Leif Cassel

T. G. von Seth

Einar Hæggblom

Ernst V. Staxäng

Gunnar Heckscher

Karin Wetterström

Carl Östlund